

ЗВІТНІСТЬ ЩОДО СТАЛОГО РОЗВИТКУ ГІРНИЧОДОБУВНИХ І НАФТОПЕРЕРОБНИХ КОМПАНІЙ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЄС ТА УКРАЇНИ

Юлія Серпенінова

Сумський державний університет, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4448-3484>

Інна Макаренко

Сумський державний університет, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7326-5374>

Жанна Олексіч

Сумський державний університет, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4486-974X>

Роман Фомінов

Сумський державний університет, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0192-8383>

Серпенінова, Ю., Макаренко, І., Олексіч, Ж. & Фомінов, Р. (2022). Звітність щодо сталого розвитку гірничодобувних і нафтопереробних компаній: порівняльний аналіз ЄС та України. *Journal of Innovations and Sustainability*, 6(4), 05. <https://doi.org/10.51599/is.2022.06.04.05>.

Мета. Метою цього дослідження є порівняння національних рекомендацій щодо складання Звіту про управління гірничодобувними та нафтопереробними підприємствами з наявною міжнародною практикою, та зробити висновки про їх відповідність, зокрема в частині структури та змісту Звіту про управління.

Результати. У статті розглянуто необхідність формування нефінансових звітів підприємств. Висвітлено сутність, мету, завдання щодо складання звітності зі сталого розвитку в Україні та ЄС, зокрема Звіту про управління. Розглянуто види нефінансової звітності, а саме: Звіт про управління, інтегрований звіт, звіт за GRI стандартом, звіт із прогресу щодо виконання принципів Глобального договору ООН, звіт про соціальні та екологічні проєкти, та їх характеристику згідно з Директивою 2013/34/ЄС. Здійснено аналіз правової бази ЄС та її імплементації в Україні щодо звітності зі сталого розвитку компаній. Здійснено порівняльний аналіз критеріїв для визначення категорії підприємств за їх розміром у ЄС та Україні. Досліджено поширеність оприлюднення Звітів про управління українськими компаніями, які входять до 100 найбільших платників податків України, зокрема в розрізі гірничодобувної та нафтопереробної промисловості. Проведено порівняння структури та наповненості Звіту про управління згідно з виданим Радою з МСФЗ Положенням з практики «Коментарі керівництва» та Методичних рекомендацій № 982. Згруповано рекомендоване інформаційне наповнення Звіту про управління з урахуванням МСФЗ та Методичних рекомендацій № 982. Обґрунтовано рекомендації із питань введення певних корективів у вітчизняну нормативну базу з метою переходу від стандартної української системи до міжнародних стандартів підготовки звітності зі сталого розвитку.

Наукова новизна. Новизна отриманих результатів полягає в обґрунтуванні науково-практичних положень щодо наслідування міжнародних стандартів для подальшого розвитку вітчизняної моделі звітності щодо сталого розвитку. Крім того, запропоновано поширювати практику складання нефінансових звітів компаніями, що сприятиме формуванню ефективної управлінської системи з виявлення наявних і прогнозування можливих внутрішніх і зовнішніх загроз її функціонування, а також здійснення заходів щодо мінімізації впливу цих загроз на результати діяльності на засадах сталого розвитку.

Практична цінність. Теоретичні та методичні положення цього дослідження доведено до практичних рекомендацій щодо введення певних коректив у вітчизняну нормативну базу з метою переходу від стандартної української системи до міжнародних стандартів підготовки звітності зі сталого розвитку. Одержані практичні результати можуть бути використані на підприємствах гірничодобувного сектора та нафтопереробної промисловості для досягнення цілей сталого розвитку.

Ключові слова: звітність зі сталого розвитку, сталий розвиток, корпоративна соціальна відповідальність, Звіт про управління, Директиви ЄС, гірничодобувна промисловість, нафтопереробна промисловість, нефінансові показники.

REPORTING ON THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF MINING AND OIL REFINING COMPANIES: A COMPARATIVE ANALYSIS OF THE EU AND UKRAINE

Yuliia Serpeninova

Sumy State University, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4448-3484>

Inna Makarenko

Sumy State University, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7326-5374>

Zhanna Oleksich

Sumy State University, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4486-974X>

Roman Fominov

Sumy State University, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0192-8383>

Purpose. The purpose of this study is to compare the national recommendations for the preparation of the Report on the management of mining and oil refining enterprises with the existing international practice, and to draw conclusions about their compliance, in particular in the part of the structure and content of the Management Report.

Results. The article considers the necessity of forming non-financial reports of enterprises. The essence, purpose, tasks of reporting on sustainable development in Ukraine and the EU, in particular the Management Report, are highlighted. Types of non-financial reporting are considered, namely: Management report, integrated report, report according to the GRI standard, progress report on the implementation of the principles of the UN Global Compact, report on social and environmental projects, and their characterization according to Directive 2013/34/EU. An analysis of the EU legal framework and its implementation in Ukraine regarding reporting on the sustainable development of companies was carried out. A comparative analysis of the criteria for determining the size category

of EU and Ukrainian enterprises was carried out. The prevalence of publication of Reports on the management of Ukrainian companies, which are among the 100 largest taxpayers of Ukraine, was studied, in particular, in the section of the mining and oil refining industry. A comparison was made of the structure and content of the Management Report in accordance with IFRS Practical Report 1, elements of the Management Commentary and Methodological Recommendations No. 982. The recommended information content of the Management Report was grouped taking into account IFRS and Methodological Recommendations No. 982. Recommendations on the introduction of certain corrections to the domestic regulatory framework in order to transition from the standard Ukrainian system to international standards for the preparation of reports on sustainable development are substantiated.

Scientific novelty. The novelty of the obtained results lies in the substantiation of scientific and practical provisions regarding the imitation of international standards for the further development of the domestic model of reporting on sustainable development. In addition, it is proposed to spread the practice of drawing up non-financial reports by companies, which will contribute to the formation of an effective management system for identifying existing and forecasting possible internal and external threats to its functioning, as well as taking measures to minimize the impact of these threats on the results of operations on the basis of sustainable development.

Practical value. The theoretical and methodological provisions of this study have been brought to practical recommendations for the introduction of certain corrections in the domestic regulatory framework in order to transition from the standard Ukrainian system to international standards for the preparation of reports on sustainable development. The obtained practical results can be used at enterprises of the mining sector and the oil refining industry to implement sustainable development.

Key words: sustainability reporting, sustainable development, corporate social responsibility, Management Report, EU Directives, mining industry, oil refining industry, non-financial indicators.

Постановка проблеми. Згідно зі звітом Sustainable development report 2022 [1], Україна посіла 37 місце в рейтингу зі 163 країн світу за індексом сталого розвитку, який щорічно складається ООН і Фондом Bertelsmann. Прогрес країни укладачі рейтингу відзначили у досягненні десяти з 17 цілей, які визначають сталий розвиток країни в економічній, соціальній та екологічній сферах. За даними звіту, Україна випередила США (41 місце), Кубу (40 місце), Латвію (39 місце), Австралію (38 місце) та ін.

Водночас в Україні відбувається адаптація законодавства під вимоги Європейського Союзу (ЄС). Наша держава як країна, що підтримує співробітництво із ЄС, а з 23 червня 2022 р. і кандидат на членство у цьому об'єднанні 27-ми країн, уважно стежить за розвитком нормативного регулювання та практики звітності зі сталого розвитку. Оскільки ЄС на сьогодні є одним із глобальних лідерів і потенційною наддержавою, необхідність гармонізації вітчизняного законодавства із законодавством ЄС набуло важливішого значення.

Одними із багатьох галузей, на які покладений обов'язок дотримання вимог сталого розвитку є гірничодобувна та нафтопереробна промисловості. Адже вони є не лише об'єктами постійного інтересу громадськості, а й виступають лідерами у наданні відомостей про вплив їхньої діяльності на економіку, екологію та суспільство. Слід зазначити, що підприємства гірничодобувної і нафтопереробної промисловості становлять майже третину найбільших

платників податків України. У структурі національного ВВП за 2022 р., за даними Державної служби статистики України [2], на підприємства добувної промисловості припадало 6,7 % чистого доходу від реалізації, що на 3,9 % менше, ніж у 2018 р. Проте, за даними Аналітичної записки «Економіка України під час війни: оперативна оцінка, квітень 2022» [3], гірша ситуація нині склалась із підприємствами нафтопереробки, а саме через руйнування Кременчуцького нафтопереробного заводу, спричинене військовою агресією з боку росії. Через це вказана галузь зазнала великих збитків і не відзначилась у структурі ВВП лідируючими позиціями. Таким чином, діяльність добувних компаній і підприємств нафтопереробки впливає на рівень та якість життя суспільства нашої країни.

Натомість вітчизняна політика уже призвела до запровадження першої форми обов'язкової нефінансової звітності – Звіту про управління, відповідно який слід складати великим добувним та нафтопереробним компаніям. Згадка про нього з'явилася під час внесення змін ще восени 2017 р. до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» (Закон № 996) [4], що є наслідком євроінтеграційних процесів. В ЄС цей звіт з'явився з Директивою 2013/34/ЄС [5], тому він є відносно новим навіть для європейських держав.

В оновленому Законі № 996 з'явилося визначення Звіту про управління, а також загальні вимоги до нього. Так, за ст. 1 згаданого Закону, звіт про управління – це документ, що містить фінансову та нефінансову інформацію, яка визначає стан і перспективи розвитку компанії та розкриває вирішальні ризики і невизначеності його функціонування [4]. Актуальність проблеми підкреслює й відсутність певних чітких вимог до будови та змістовного наповнення цього звіту. Тому питання порядку його оформлення, наповнення та будови потребує ґрунтовного вивчення, особливо з огляду на досвід країн ЄС.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями нефінансової звітності підприємств займалися такі вітчизняні вчені, як: Л. В. Кононенко, О. В. Юрченко [6], Ю. П. Байрактар [7], І. В. Жиглей, Д. М. Захаров [8], В. П. Оніщенко [9], І. О. Макаренко [10] та ін.

У наукових працях І. В. Жиглей та Д. М. Захаров [8] розглядали головні переваги і недоліки представлення Звіту з управління, а також визначали основні вектори розвитку звітування для забезпечення швидкого переходу до практики інтегрованого звіту українських підприємств. У роботі Ю. П. Байрактара [7] описано рекомендації для підготовки нефінансової звітності суб'єктами господарювання на сучасному етапі розвитку економіки. Питаннями складання Звіту про управління та порівнянням вітчизняних вимог із проєктом міжнародного стандарту займався В. П. Оніщенко [9], надавши власні рекомендації щодо структуризації звіту. У своєму дослідженні І. О. Макаренко [10] розглянула ключові перспективи й проблеми в складанні та поданні звітності зі сталого розвитку, а також охарактеризувала тенденції в її поширенні.

Серед зарубіжних учених можна виділити праці А. Calabrese та ін. [11],

S. Bose, H. Z. Khan [12], M. Yan та ін. [13]. У цих наукових працях висвітлено стан нефінансової звітності у світі, процес її складання, а також переваги, які отримує підприємство від її формування. Проте порівняльний аналіз звітності щодо сталого розвитку гірничодобувних і нафтопереробних компаній ЄС та України залишається поза увагою вчених.

Мета, матеріали та методи дослідження. Мета цього дослідження полягає в порівнянні вітчизняних рекомендацій щодо складання Звіту про управління з міжнародним досвідом, та наданні власних рекомендації щодо структуризації звіту.

Методологічною та теоретичною основою дослідження є наукові праці провідних вітчизняних і зарубіжних учених у сфері оприлюднення нефінансових показників у звітності компаній; вітчизняні та міжнародні нормативні акти, що регламентують питання щодо розкриття нефінансової інформації у звітності; звіти про управління українських гірничодобувних та нафтопереробних компаній, які входять до 100 найбільших платників податків 2022 р. тощо.

У процесі роботи застосовували такі загальнонаукові та специфічні методи як: аналіз і синтез, індукція та дедукція, теоретичний метод (огляд наукових праць учених щодо методичних засад формування звітності щодо сталого розвитку та формулювання висновків); статистичний та порівняльний аналіз (синтез кількісних показників, які дають можливість зробити висновок щодо положення України у рейтингу за індексом сталого розвитку); економіко-статистичний метод (обробка та економічний аналіз статистичних даних про опубліковані звіти про управління в Україні), а також графічний аналіз (для наочного подання основних результатів дослідження).

Виклад основного матеріалу дослідження. Звітність зі сталого розвитку, яку також називають нефінансовою або соціальною звітністю, звітністю про корпоративну соціальну відповідальність (КСВ, corporate social responsibility – CSR), за визначенням Глобальної ініціативи зі звітності (Global Reporting Initiative [14]), означає практику вимірювання, розкриття, підзвітності зовнішнім і внутрішнім стейкхолдерам щодо діяльності організації відповідно до цілей сталого розвитку.

Зазначені цілі об'єднано за екологічним, соціальним й економічним виміром діяльності компанії. Екологічний аспект стосується впливу підприємства на живі та не живі природні системи, включаючи екосистеми, землю, повітря та воду. На практиці соціальна відповідальність гірничодобувних та нафтопереробних підприємств виявляється у забезпеченні соціальних пакетів для працівників та покращення умов проживання на прилеглих територіях, а економічна відповідальність – економічних умов для стейкхолдерів фірми та економічних систем на локальному, національному та глобальному щаблях.

Для соціально відповідальних компаній нефінансові звіти – це пошук сенсу й інструмент, щоб:

- продемонструвати місію підприємства;

- показати працівникам, у якій компанії вони працюють, інвесторам – у яку компанію вони вкладають кошти, а партнерам – із ким вони ведуть бізнес;
- вести своєрідний діалог із громадськими організаціями та місцевими громадами.

Є кілька систем звітності для формування звітів про КСВ, залежно від того, чи хоче організація зосередитися на своїх викидах парникових газів, економічних показниках, соціальному впливі тощо. Три схеми звітності КСВ, які незмінно високо оцінюються інвесторами, – це Carbon Disclosure Project (Проект з розкриття інформації про викиди вуглецю), індекс сталості Dow Jones і Глобальна ініціатива звітності (GRI). Причому найпоширенішим є використання саме стандартів GRI у ЄС та Україні.

Загалом є кілька видів нефінансової звітності, які відомі натеper (рис. 1).

Рис. 1. Види нефінансової звітності

Джерело: розроблено авторами на основі [15–19].

Тип звіту, у якому представлена інформація гірничодобувних та нафтопереробних компаній ЄС, може бути сформований на вибір, зокрема у вигляді звіту про управління (Management report), Звіту про сталий розвиток, опублікованого разом зі звітом про керівництво, або річного звіту (Annual report). Слід зазначити, що більшість країн ЄС розглядають можливість подання інформації в окремому звіті без обов'язкового характеру. Приміром, Угорщина та Словаччина схвалили рішення, що інформація повинна публікуватися лише в річному звіті, а Естонія обрала формування звіту про управління. Інші країни ЄС дозволяють компаніям обирати між двома або трьома різними типами звітів.

Україна, у свою чергу, як країна, що підтримує співробітництво із ЄС, а з 23 червня 2022 р. і кандидат на членство у ЄС, уважно стежить за розвитком нормативного регулювання та практики звітності зі сталого розвитку. Оскільки ЄС нині є одним із глобальних лідерів і потенційною наддержавою, необхідність гармонізації вітчизняного законодавства із законодавством ЄС набуло важливішого значення, і уже привело до запровадження в Україні першої форми

обов'язкової нефінансової звітності – Звіту з управління.

Правовою базою Звіту про управління стали дві Директиви ЄС:

1) № 2013/34/ЄС – Звіту про управління присвячений розділ 5;

2) № 2014/95/ЄС [20] – закріпила поняття та мету Звіту про управління в Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» та вводить до попередньої Директиви ст. 19а «Нефінансовий звіт».

Відповідно до статті 2 Директиви 2014/95/ЄС, щоб допомогти зацікавленим компаніям розкривати нефінансову інформацію у доречний, корисний, послідовний і більш порівняльний спосіб розроблено Методичні рекомендації щодо нефінансової звітності (методологія звітування нефінансовою інформацією) 2017/C215/01 [21]. Ці вказівки мають на меті допомогти компаніям оприлюднити високоякісну, релевантну, корисну, узгоджену та більш порівняльну нефінансову (екологічну, соціальну та управлінську) інформацію таким чином, щоб сприяти стійкому та сталому зростанню та зайнятості, а також забезпечувати прозорість для зацікавлених сторін.

Законодавство ЄС вимагає від великих компаній розкривати інформацію про те, як вони працюють і вирішують соціальні та екологічні проблеми. Це допомагає інвесторам, організаціям громадянського суспільства, споживачам, політикам та іншим зацікавленим сторонам оцінювати нефінансові показники великих компаній, і заохочує ці компанії розвивати відповідальний підхід до бізнесу.

Перш за все, слід порівняти критерії визначення категорії підприємств за їх розміром у 2022 р. в Україні та ЄС (крім новостворених підприємств) (табл. 1). Так, відповідно до критеріїв, установлених ч. 2 ст. 2 Закону № 996, підприємства (за винятком бюджетних установ) поділяють на чотири категорії: мікропідприємства, малі, середні та великі. Аналогічно до цього здійснюється розподіл і у європейських країнах: micro, small, medium, large enterprises.

Таблиця 1

Порівняльний аналіз критеріїв для визначення категорії підприємств за їх розміром у ЄС та Україні

Критерій	Категорія підприємства							
	Мікро	Micro	Мале	Small	Середнє	Medium	Велике	Large
Балансова вартість активів, млн євро	<0,35	< 2	< 4	< 10	< 20	< 43	≥ 20	≥ 43
Чистий дохід від реалізації, млн євро	<0,7	< 2	< 8	< 10	< 40	< 50	≥ 40	≥ 50
Середня кількість працівників, осіб	< 10	< 10	< 50	< 50	< 250	< 250	≥ 250	≥ 250

Джерело: складено авторами за даними [4; 22].

Звідси ми простежуємо схожість у деяких аспектах між європейськими стандартами і вимогами Закону № 996, зокрема, це те, що стосується середньої кількості працівників. Крім того, як згідно із національними вимогами, так і з міжнародними, щоб бути приналежним до будь-якої категорії, потрібно

дотримуватися щонайменше двох із трьох ознак. Попри те, розбіжності виявились у діапазонах критеріїв щодо балансової вартості активів та чистого доходу від реалізації, можливо, через економічні фактори та різницю у нормативній базі країн. Між іншим, гірничодобувні та нафтопереробні компанії за своєю природою апріорі належать виключно до великих компаній, тому їм слід оприлюднювати так чи інакше нефінансові показники.

У ЄС Директиви 2013/34/ЄС і 2014/95/ЄС почали виконуватися з 2017 р., проте вперше Звіт про управління великі та середні українські підприємства почали подавати за 2018 р. у 2019 р. Незабаром після цього Міністерство фінансів України у 2018 р. затвердило Методичні рекомендації щодо складання звіту про управління [15]. У цьому документі містяться рекомендації щодо змісту, порядку складання та розкриття інформації у звіті про управління, однак як виявилось труднощів не стало менше у підприємств під час його складання через недостатню конкретику та відсутність прикладу.

Звіт про управління має бути представлений разом із фінансовим звітністю та консолідованою фінансовою звітністю в порядку та строки, встановлені законодавством. Якщо підприємство подає консолідовану фінансову звітність, подається консолідований звіт про управління. Мікро- та малі підприємства звільняються від подання звіту про управління. Середні підприємства мають право не відображати нефінансову інформацію у звіті про управління [4].

За результатами проведеного дослідження за матеріалами сервісу для роботи з відкритими даними «Опендатабот» [23], зокрема, згідно з рейтингом 100 найбільших платників податків України у 2022 р., налічується всього 10 підприємств гірничої та нафтопереробної промисловості.

Так, ураховуючи нинішню ситуацію в державі, було проаналізовано звітність компаній за 2020 р., і виявлено, що всі сім підприємств добувної галузі підготували та опублікували нефінансові звіти у вигляді звіту про управління, як усередині річної фінансової звітності (АТ «Укргазвидобування», НАК «Нафтогаз України»), так і окремо (АТ «ПВДГЗК», ПРАТ «ПІВНГЗК», ПРАТ «ІНГЗК», ПРАТ «ЦГЗК»). Проте, лише ПРАТ «ДТЕК Павлоградвугілля», що є найбільшим вуглевидобувним підприємством України, згрупувало фінансові показники з нефінансовими, а саме інформацію про корпоративне управління та сталий розвиток компанії, в інтегрованому звіті.

Між іншим, до 100 найбільших платників податків України за 2022 р. увійшли три підприємства нафтопереробної промисловості. Вони, у свою чергу, також підготували звіти про управління, і оприлюднили їх як окремий документ (ПАТ «Нафтохімік Прикарпаття», ПАТ «Укртатнафта») або як складову частину річної фінансової звітності (ТОВ «Карпатна-Фтохім»).

На противагу цьому, згідно з дослідженням, проведеним Центром розвитку корпоративної соціальної відповідальності [24], кількість нефінансової звітності серед 100 найбільших компаній України у 2016 р. підготували дев'ять компаній, у 2017 р. – 14, у 2018–2020 рр. – відповідно по 10. Зменшення кількості

управлінських звітів, на нашу думку, викликано, по-перше, поширенням пандемії COVID-19 і карантинном, що змусило деякі компанії змінити формат роботи і призвело до припинення підготовки нефінансових звітів. По-друге, законодавство України не містить положень про відповідальність за формування, збір та аналіз управлінських звітів. По-третє, компанії, у тому числі видобувні та нафтопереробні, не формували звіти через відсутність суспільного тиску для підвищення рівня прозорості їх діяльності.

Щодо структури звіту, то згадані вище Директиви ЄС не містять вимог щодо його структури на відміну від вітчизняних Методичних рекомендацій № 982. Директиви містять лише загальну інформацію щодо наповнення звіту. Однак подібні до вітчизняних рекомендацій вимоги є у МСФЗ Практичний звіт 1 «Коментар керівництва» [25]. Таким чином, слід порівняти структури Звіту про управління за згаданим міжнародним стандартом і національними Методичними рекомендаціями № 982 (табл. 2).

Таблиця 2

Порівняння структури Звіту про управління за міжнародними та національними стандартами

№ розділу	За Методичними рекомендаціями № 982	МСФЗ Практичний звіт «Коментар керівництва»
1	Організаційна структура та опис діяльності підприємства	Характер (опис) бізнесу (Nature of the business)
2	Результати діяльності	Цілі керівництва та стратегії їх досягнення (Objectives and strategies)
3	Ліквідність та зобов'язання	Ресурси підприємства, ризики та відносини (Resources, risks and relationships)
4	Екологічні аспекти	Ключові показники діяльності (Performance measures and indicators)
5	Соціальні аспекти та кадрова політика	
6	Ризики	
7	Дослідження та інновації	
8	Фінансові інвестиції	
9	Перспективи розвитку	Результати діяльності та перспективи подальшого розвитку (Results and prospects)
10	Корпоративне управління	-

Джерело: складено авторами за даними [15; 25].

Як бачимо з табл. 2, вимоги до структури Звіту про управління за МСФЗ та за Методичними рекомендаціями № 982 відрізняються, хоча за наповненням є схожість. Якщо такі розділи, як «Ризики», «Дослідження та інновації», «Фінансові інвестиції», «Перспективи розвитку» не виділені окремо в МСФЗ, то це не означає, що такі елементи інформації відсутні у Звіті про управління за МСФЗ. Щодо розділу «Корпоративне управління», який відсутній у МСФЗ, то він вимагається Директивою 2013/34/ЄС для підприємств, цінні папери яких продаються на регульованих ринках ЄС. Подібне зазначено також і у вітчизняних Методичних рекомендаціях: розділ про корпоративного управління

повинні описати підприємства-емітенти цінних паперів, цінні папери яких допущені до торгів на фондових біржах, або щодо яких здійснено публічну пропозицію.

Отже, матеріали про взаємоузгодженість підходу вітчизняних рекомендацій та МСФЗ наведено в табл. 3, які можна використати як керівництво щодо інформаційного наповнення Звіту про управління. У табл. 3 також показано наповнення цих розділів.

Таблиця 3

Рекомендоване інформаційне наповнення Звіту про управління з урахуванням МСФЗ та Методичних рекомендацій № 982

№ з/п	Назва розділу на базі МСФЗ Практичний звіт 1	Відповідність назви розділу та його наповнення за Методичними рекомендаціями № 982	Інформаційне наповнення розділу
1	2	3	4
1	Характер (опис) бізнесу	Організаційна структура та опис діяльності підприємства. Дослідження та інновації	<ul style="list-style-type: none"> - опис зовнішнього середовища, у якому функціонує підприємство; - інформація про адміністративний персонал; - опис функцій структурних підрозділів; - інформація про купівлю акцій; - короткий опис чинної бізнес-моделі; - опис основних продуктів та послуг підприємства, його бізнес-процесів; - інформація про отримані винагороди за звітний період
2	Цілі керівництва та стратегії їх досягнення		<ul style="list-style-type: none"> - інформація щодо пріоритетних дій для досягнення мети; - критерії вимірювання успіху та оцінювання досягнень; - інформація про істотні зміни цілей та причини цього; - зведення даних щодо досягнення за звітний період; - інформація про діяльність щодо досліджень і розробок
3	Ресурси підприємства, ризики та відносини	Ризики. Фінансові інвестиції. Ліквідність та зобов'язання	<ul style="list-style-type: none"> - дані про головні фінансові (структура капіталу, фінансові механізми, ліквідність, грошові потоки, фінансові інвестиції) та нефінансові (людські і технологічні ресурси, інтелектуальний капітал) ресурси та використання їх для досягнення цілей; - опис системи керування ризиками, стратегії та політики управління ними, їх зміни та плани щодо їх нейтралізації; - інформація про взаємозв'язки зі стейкхолдерами та іншими зацікавленими сторонами в діяльності підприємства, вплив відносин із ними на результат діяльності компанії

Продовження табл. 3

1	2	3	4
4	Результати діяльності та перспективи подальшого розвитку	Результати діяльності. Екологічні аспекти. Соціальні аспекти та кадрова політика. Перспективи розвитку	<ul style="list-style-type: none"> - інформація про фінансові та нефінансові показники; - результати діяльності компанії та їх зв'язок з цілями керівництва; - соціальні аспекти та кадрова політика; - аналіз вагомих змін у фінансовому стані, ліквідності та результатах діяльності; - причини зміни таких показників протягом звітного періоду; - наміри щодо реалізації стратегії підприємства у довгостроковому періоді
5	Ключові показники діяльності	-	<ul style="list-style-type: none"> - опис головних фінансових і нефінансових показників ефективності; - аналіз змін у фінансовому стані, ліквідності та результатах діяльності при зіставленні із цільовими показниками; - зміни цільових показників протягом звітного періоду порівняно з минулими періодами та пояснення таких змін
6	-	Корпоративне управління	<ul style="list-style-type: none"> - органи управління та їх склад; - повноваження загальних зборів; - власників цінних паперів; - характеристика внутрішнього контролю; - опис дивідендної політики; - перспективи розвитку та удосконалення корпоративного управління

Джерело: складено авторами за даними [15; 25].

Так, на основі цього порівняння можна зазначити, що при складанні Звіту про управління певною мірою можна керуватися рекомендаціями міжнародного підходу, оскільки структурування інформації за ним більш вдале. Також, приміром, на нашу думку, немає потреби виділяти окремий розділ «Ліквідність та зобов'язання», якщо ці дані висвітлено в розділі щодо результатів діяльності підприємства. Слід зазначити, що за великим рахунком, державні органи цікавляться лише наявністю Звіту про управління. До того ж, у ЄС на аудиторські фірми покладено перевірку тільки самого факту існування такого звіту, а не його наповнення (п. 16 Директиви 2014/95/ЄС). Також, якщо звернутися до практики складання звітів про управління європейських компаній, то їхня структура різниться між собою. Головне, щоб досягалася мета звіту – надати користувачу достовірне уявлення про розвиток, результати діяльності підприємства, якої бракує безпосередньо у фінансових звітах.

Однак, в Україні ситуація дещо складніша. Звіт про управління не належить до фінансової звітності, а отже, й не перевіряється органами влади. Проте є ймовірність штрафу для аудиторів з боку Органу суспільного нагляду за аудиторською діяльністю [26], оскільки в аудиторському звіті має бути

інформація про узгодженість Звіту про управління з фінансовою звітністю, а також судження про наявність суттєвих викривлень та їхній характер (пп. 5 ч. 3 ст. 14 Закону «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» [27]). У цьому випадку підприємства, які є об'єктом аудиту, не мають стосунку до накладання штрафу.

До того ж, європейські компанії не обмежуються тільки звітом про управління, а подають також інші не менш популярні види нефінансової звітності, характеристику яких, зокрема щодо інформації, яку в них розкривають, наведено у табл. 4.

Таблиця 4

Види нефінансової звітності, регламентовані Директивою 2013/34/ЄС

Звіт	Суб'єкт подання	Характеристика
Звіт про управління (Management Report)	Малі (є можливість не подавати), середні (можуть не відображати нефінансову інформацію), великі компанії	Показники ліквідності, ефективності, аналіз діяльності, бізнес-модель, перспективи розвитку, джерела створення вартості, характеристика ризиків
Нефінансовий звіт (Non-financial statement)	Підприємства, які становлять суспільний інтерес (кількість працівників понад 500 осіб)	Екологічна, соціальна, бізнес-модель, дотримання прав людини, боротьба з корупцією та хабарництвом, різноманітність працівників (за віком, статтю, освітою та професійною підготовкою) тощо
Звіт про корпоративне управління (Corporate governance statement)	Компанії, акції яких котируються на регульованих ринках ЄС	Кодекс корпоративного управління, політика впровадження вимог кодексу

Джерело: складено авторами за даними [22].

Із табл. 4 можемо зробити висновок, що європейські компанії мають змогу обрати вид звітності, який їм імпонує, а також доволі конкретні і зрозумілі вимоги щодо подання в них інформації у розрізі певних категорій компаній.

Крім того, у червні 2022 р. Європейський парламент і Рада досягли політичної згоди щодо нових правил корпоративної звітності про сталий розвиток, а саме нової Директиви щодо корпоративної звітності про сталий розвиток (CSRD) [28]. Так, уже 14 грудня 2022 р. CSRD опубліковано в Офіційному журналі ЄС. Цей документ модернізує та посилює правила щодо типу соціальної та екологічної інформації, яку компанії, зокрема гірничодобувні й нафтопереробні, повинні оприлюднювати. Крім того, розширено список великих компаній, а також малих і середніх підприємств, зареєстрованих на біржі, які повинні будуть звітувати про сталий розвиток. Нові правила забезпечать інвесторам та іншим зацікавленим сторонам доступ до інформації, необхідної для оцінки інвестиційних ризиків, пов'язаних зі зміною клімату та іншими проблемами сталого розвитку. Вони також створять культуру прозорості щодо впливу компаній на суспільство та навколишнє середовище. Перші суб'єкти господарювання повинні будуть уперше застосувати нові правила у

2024 фінансовому році.

З іншого боку, першочерговою проблемою України є непопулярність нефінансової звітності, унаслідок чого кількість звітів є незначною, а тому якість невисока порівняно з європейськими стандартами нефінансової звітності. Проте, на нашу думку, нові вимоги Закону № 996, які за підсумками 2018 р. стосуються обов'язкового складання Звіту про управління, можуть розпочати вирішення виявленої проблеми. Адже поширення практики виявить не лише фінансово-економічні показники, а й підвищить якість звітування та водночас популяризує нефінансову звітність як один із елементів формування соціального капіталу шляхом підвищення рівня прозорості.

Отримані результати цього дослідження розвивають наявні напрацювання [7–10; 29–31], зокрема в частині рекомендацій щодо введення певних коректив у вітчизняну нормативну базу з метою переходу від стандартної української системи до міжнародних стандартів підготовки звітності зі сталого розвитку. Підсумовуючи викладене, рекомендовано компаніям гірничодобувного та нафтопереробного сектору при складанні Звіту про управління користуватися для його структуризації та інформаційного наповнення саме міжнародним підходом, адже виклад інформації за МСФЗ має більше переваг порівняно з національним підходом.

Висновки. У результаті проведеного дослідження вирішено актуальне завдання стосовно порівняння національних рекомендації щодо складання Звіту про управління гірничодобувними та нафтопереробними підприємствами з наявною міжнародною практикою. Головні науково-методичні результати, одержані в ході дослідження, сприяли формуванню таких висновків.

Визначено, що звіт про управління не повторює фінансову звітність та примітки до неї, а є самостійним документом із конкретною метою та завданнями, що оприлюднюється разом із фінансовою звітністю. Подана в ньому інформація є необхідною для інвесторів та суспільства для розуміння результатів діяльності суб'єкта господарювання, зокрема й соціальних, його перспектив розвитку та ризиків і невизначеностей, в умовах яких воно функціонує.

Провівши дослідження нормативної бази щодо складання та подання звітності зі сталого розвитку підприємствами, можна зазначити, що структура Звіту про управління не регламентована та, по суті, є довільною. Однак є певні рекомендації як на національному, так і міжнародному рівнях стосовно того, що саме має містити такий звіт, за якими елементами має розкриватися інформація у ньому. Процеси удосконалення в цьому напрямі нині продовжуються затвердженням нових європейських Директив і стандартів. При цьому, національним регулювальним органам із цього напрямку варто звернути увагу на процеси, які відбуваються у європейському колі, та враховувати їх.

Перспективами подальших досліджень щодо Звіту про управління може бути вивчення практики його формування та наповнення європейськими компаніями, зокрема в галузі гірничодобування та нафтопереробки. Порівняння

та аналіз європейських підходів дозволить внести певні корективи у вітчизняні Методичні рекомендації. Також перехід від стандартної української системи формування звітності до міжнародних стандартів зумовить ряд позитивних зрушень у задоволенні інформаційних вимог усіх користувачів інформації.

Подяка. Це дослідження виконано в рамках проєкту «Transparency. Accountability. Responsibility. Governance. Europe. Trust. Sustainability» 101085395 – TARGETS – ERASMUS-JMO-2022-HEI-TCH-RSCH. Funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union or the European Education and Culture Executive Agency (EACEA). Neither the European Union nor EACEA can be held responsible for them.

Список використаних джерел

1. Sustainable development report 2022. Cambridge University Press, 2022. 508 p. URL: <https://doi.org/10.1017/9781009210058>.
2. Статистична інформація Державної служби статистики України. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/oper_new.html.
3. Економіка України під час війни: оперативна оцінка / Г. Вишлінський та ін. Центр екон. стратегії, 2022. 23 с.
4. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>.
5. On the annual financial statements, consolidated financial statements and related reports of certain types of undertakings: Directive 2013/34/EU of 26.06.2013 no. 2013/34/EU. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:32013L0034>.
6. Кононенко Л. В., Юрченко О. В. Нефінансова (соціальна) звітність підприємств та цілі сталого розвитку. *Advances in Technology and Science*: матер. XII міжнар. наук.-практ. конф. (м. Берлін, 16–19.04.2021 р.). Берлін, 2021. С. 62–64.
7. Байрактар Ю. П. Нефінансова звітність підприємств та етапи її формування. *Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова*. 2015. Т. 20. № 1/1. С. 57–60.
8. Жиглей І. В., Захаров Д. М. Звіт з управління – складова фінансової, нефінансової чи інтегрованої звітності? *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. 2019. № 1(42). С. 18–24. [https://doi.org/10.26642/pbo-2019-1\(42\)-18-24](https://doi.org/10.26642/pbo-2019-1(42)-18-24).
9. Оніщенко В. П. Порівняння національних та міжнародних вимог до складання звіту про управління. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2018. № 4(16). С. 230–238. [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2018-4\(16\)-230-238](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2018-4(16)-230-238).
10. Макаренко І. О. Звітність зі сталого розвитку: перспектива для прийняття рішень стейкхолдерами, проблематичність для подання в інтегрованому форматі. *Економічний часопис Східноєвропейського*

національного університету імені Лесі Українки. 2016. № 4. С. 49–54. URL: <https://echas.vnu.edu.ua/index.php/echas/article/view/156/124>.

11. Calabrese A., Costa R., Gastaldi M., Levaldi Ghiron N., Villazon Montalvan R. A. Implications for sustainable development goals: a framework to assess company disclosure in sustainability reporting. *Journal of Cleaner Production*. 2021. Vol. 319. 128624. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2021.128624>.

12. Bose S., Khan H. Z. Sustainable development goals (SDGs) reporting and the role of country-level institutional factors: an international evidence. *Journal of Cleaner Production*. 2022. Vol. 335. 130290. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2021.130290>.

13. Yan M., Jia F., Chen L., Yan F. Assurance process for sustainability reporting: towards a conceptual framework. *Journal of Cleaner Production*. 2022. Vol. 377. 134156. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2022.134156>.

14. G3.1 Sustainability Reporting Guidelines. Global Reporting Initiative, 2011. 195 p. URL: <https://www.yumpu.com/en/document/read/21481965/g31-sustainability-reporting-guidelines-global-reporting-initiative>.

15. Про затвердження Методичних рекомендацій зі складання звіту про управління: Наказ Міністерства фінансів України від 07.12.2018 р. № 982. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0982201-18#Text>.

16. Зінченко А., Резнік Н., Саприкіна М. Індекс прозорості сайтів українських компаній. Київ: Юстон, 2018. 28 с.

17. Король С. Нефінансова звітність підприємства. *Вісник КНТЕУ*. 2011. № 6. С. 102–113.

18. Гамкало О. Б. Нефінансова звітність як інструмент вимірювання соціальної діяльності вітчизняних підприємств. *Статистика України*. 2017. № 4. С. 79–86.

19. Костирко Р. О. Інтегрована звітність – інструмент соціально відповідального бізнесу. *Часопис економічних реформ*. 2014. № 1(13). С. 49–54.

20. Amending Directive 2013/34/EU as regards disclosure of non-financial and diversity information by certain large undertakings and groups: Directive 2014/95/EU of 22.10.2014 no. 2014/95/EU. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:32014L0095>.

21. Guidelines on non-financial reporting (methodology for reporting non-financial information): Communication from the Commission of 05.07.2017 no. C/2017/4234. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52017XC0705\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52017XC0705(01)).

22. Eurostat. European Commission. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>.

23. Реєстр великих платників податків (ВПП) України на 2022 рік. *Оpendатабот*. URL: <https://opendatabot.ua/open/large-tax-payers>.

24. Офіційний сайт Центру «Розвиток корпоративної соціальної відповідальності». *CSR Ukraine*. URL: <http://csr-ukraine.org>.

25. IFRS Practice Statement 1: Management Commentary: of 08.12.2010. URL:

<https://www.ifrs.org/issued-standards/list-of-standards/management-commentary-practice-statement>.

26. Подання інформації про надання суб'єктом аудиторської діяльності послуг підприємствам, що становлять суспільний інтерес. *ОСНАД – орган суспільного нагляду за аудиторською діяльністю*. URL: https://www.apob.org.ua/?page_id=3616.

27. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність: Закон України від 21.12.2017 р. № 2258-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19#Text>.

28. Amending Regulation (EU) No. 537/2014, Directive 2004/109/EC, Directive 2006/43/EC and Directive 2013/34/EU, as regards corporate sustainability reporting: DIRECTIVE (EU) of 14.12.2022 no. 2022/2464. *Official Journal of the European Union*. 2022. 16 December. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32022L2464>.

29. Макаренко І., Кравченко О., Овчарова Н., Земляк Н., Макаренко С. Стандартизація аудиту звітності зі сталого розвитку компаній. *Agricultural and Resource Economics*. 2020. Vol. 6. No. 2. Pp. 78–90. <https://doi.org/10.51599/are.2020.06.02.05>.

30. Pasko O., Marenych T., Diachenko O., Levytska I., Balla I. Stakeholder engagement in sustainability reporting: the case study of Ukrainian public agricultural companies. *Agricultural and Resource Economics*. 2021. Vol. 7. No. 1. Pp. 58–80. <https://doi.org/10.51599/are.2021.07.01.04>.

31. Костенко О., Кравченко О., Овчарова Н., Олексіч Ж., Дмитренко А. Інтегрована звітність у процесі прийняття інвестиційних рішень: бібліометричний аналіз наукового ландшафту. *Agricultural and Resource Economics*. 2021. Vol. 7. No. 2. Pp. 141–159. <https://doi.org/10.51599/are.2021.07.02.08>.

References

1. Sustainable development report 2022 (2022). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781009210058>.

2. State Statistics Service of Ukraine (n.d.). *Statistical information*. Available at: https://ukrstat.gov.ua/operativ/oper_new.html.

3. Vyshlinskyi, G., Repko, M., Gaidai, Y., Goryunov, D., Kolomiets, O., & Samoilkuk, M. (2022). *Economy of Ukraine during the war: operational assessment*. Analytical note. Center for Economic Strategy.

4. Verkhovna Rada of Ukraine (2022). Law of Ukraine “On accounting and financial reporting in Ukraine”. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>.

5. European Union (2013). Directive 2013/34/EU “On the annual financial statements, consolidated financial statements and related reports of certain types of undertakings” No. 2013/34/EU. Available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal->

content/EN/ALL/?uri=CELEX:32013L0034.

6. Kononenko, L. V., & Yurchenko, O. V. (2021). Non-financial (social) reporting of enterprises and the goals of sustainable development. *Materials of the XII international scientific and practical conference "Advances in Technology and Science"*. Berlin, April 16–19, 2021.

7. Bayraktar, Yu. P. (2015). Non-financial reporting of enterprises and stages of its formation. *Bulletin of I. I. Mechnikov ONU*, 20(1/1), 57–60.

8. Zhiglei, I. V., & Zakharov, D. M. (2019). Management report: is it a component of financial, nonfinancial or integrated reporting? *Problems of Theory and Methodology of Accounting, Control and Analysis*, 1(42), 18–24. [https://doi.org/10.26642/pbo-2019-1\(42\)-18-24](https://doi.org/10.26642/pbo-2019-1(42)-18-24).

9. Onishchenko, V. P. (2018). Comparison of national and international management reporting requirements. *Problems and prospects of economic and management*, 4(16), 230–238. [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2018-4\(16\)-230-238](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2018-4(16)-230-238).

10. Makarenko, I. O. (2016). Sustainability reporting: a perspective for stakeholder decision-making, challenges for presenting in an integrated format. *Economic Journal of the Lesya Ukrainka Eastern European National University*, 4, 49–54. <https://echas.vnu.edu.ua/index.php/echas/article/view/156/124>.

11. Calabrese, A., Costa, R., Gastaldi, M., Levaldi Ghiron, N., & Villazon Montalvan, R. A. (2021). Implications for sustainable development goals: a framework to assess company disclosure in sustainability reporting. *Journal of Cleaner Production*, 319, 128624. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2021.128624>.

12. Bose, S., & Khan, H. Z. (2022). Sustainable development goals (SDGs) reporting and the role of country-level institutional factors: an international evidence. *Journal of Cleaner Production*, 335, 130290. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2021.130290>.

13. Yan, M., Jia, F., Chen, L., & Yan, F. (2022). Assurance process for sustainability reporting: towards a conceptual framework. *Journal of Cleaner Production*, 377, 134156. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2022.134156>.

14. Global Reporting Initiative (2011). *G3.1 Sustainability Reporting Guidelines*. Available at: <https://www.yumpu.com/en/document/read/21481965/g31-sustainability-reporting-guidelines-global-reporting-initiative>.

15. Ministry of Finance of Ukraine (2019). Order of the Ministry of Finance of Ukraine "On the approval of the Methodological recommendations for the preparation of the management report". Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0982201-18#Text>.

16. Zinchenko, A., Reznik, N., & Saprykina, M. (2018). *Index of transparency of Ukrainian companies*. Kyiv, Euston.

17. Korol, S. (2011). Non-financial reporting of the enterprise. *Bulletin of KNTEU*, 6, 102–113.

18. Gamkalo, O. B. (2017). Non-financial reporting as a tool for measuring the

social activity of domestic enterprises. *Statistics of Ukraine*, 4, 79–86.

19. Kostyrko, R. O. (2014). Integrated reporting is a tool of socially responsible business. *Journal of economic reforms*, 1(13), 49–54.

20. European Union (2014). Amending Directive 2013/34/EU as regards disclosure of non-financial and diversity information by certain large undertakings and groups. Directive 2014/95/EU № 2014/95/EU. Available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:32014L0095>

21. Communication from the Commission № C/2017/4234 (2017). Guidelines on non-financial reporting (methodology for reporting non-financial information). Available at: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52017XC0705\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52017XC0705(01)).

22. Eurostat (n.d.). European Commission. Available at: <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>.

23. Opendatabot (n.d.). Register of large taxpayers (VPP) of Ukraine for 2022. Available at: <https://opendatabot.ua/open/large-tax-payers>.

24. The official website of the Center “Development of corporate social responsibility” (n.d.). Available at: <http://csr-ukraine.org>.

25. IFRS Practice Statement 1: Management Commentary (2010). Available at: <https://www.ifrs.org/issued-standards/list-of-standards/management-commentary-practice-statement>.

26. OSNAD (n.d.). Submission of information on the provision of services by the subject of audit activity to enterprises of public interest. Available at: https://www.apob.org.ua/?page_id=3616.

27. Verkhovna Rada of Ukraine (2017). Law of Ukraine “On the audit of financial statements and auditing activities”. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19#Text>.

28. European Union (2022). Amending Regulation (EU) No. 537/2014, Directive 2004/109/EC, Directive 2006/43/EC and Directive 2013/34/EU, as regards corporate sustainability reporting, Directive (EU) № 2022/2464. Available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32022L2464>.

29. Makarenko, I., Kravchenko, O., Ovcharova, N., Zemliak, N., & Makarenko, S. (2020). Standardization of companies’ sustainability reporting audit. *Agricultural and Resource Economics*, 6(2), 78–90. <https://doi.org/10.51599/are.2020.06.02.05>.

30. Kostenko, O., Kravchenko, O., Ovcharova, N., Oleksich, Z., & Dmytrenko, A. (2021). Integrated reporting in investment decision-making: bibliometric analysis of scientific landscape. *Agricultural and Resource Economics*, 7(2), 141–159. <https://doi.org/10.51599/are.2021.07.02.08>.

31. Pasko, O., Marenych, T., Diachenko, O., Levytska, I., & Balla, I. (2021). Stakeholder engagement in sustainability reporting: the case study of Ukrainian public agricultural companies. *Agricultural and Resource Economics*, 7(1), 58–80. <https://doi.org/10.51599/are.2021.07.01.04>.